

Davorin Vuga

NEKAJ SREDNJEVEŠKIH IN NOVOVEŠKIH NAJDB
IZ STRUGE LJUBLJANICE PRI PODPEČI IN BEVKAHProf. dr. Petru Petruju (1930—1983), pobudniku
podvodne arheologije na Slovenskem

Spomladi 1979 sta Milan Harter in Janez Svete iz Ljubljane pri potapljanju v strugi Ljubljanice pri Podpeči, okrog 300 m od železniškega mostu po vodi navzdol, našla mnogo predmetov iz arheoloških in novejših obdobij.¹ Ob zaščitni podvodni akciji v Bevkah, zaradi iskanja odvrženih delov keltskega novčnega depoja, sta bila oktobra 1981 poleg predmetov iz arheoloških obdobij najdena tudi odlomka srednjeveške in novoveške lončene posode.² Na tem mestu večino gradiva prvi objavljamo, v dopolnilo (v op. 1) navedenemu delu o podvodnih najdbah v Ljubljanici, doslej edini kataloški obdelavi, in sicer zaradi izjemne vrednosti nekaterih predmetov, prav mečev. Nekaj že objavljenih kosov prinašamo ponovno, zaradi zaključnega značaja najdb samih in izčrpnjših podatkov. Večina gradiva, ki ga obravnavamo, je v Ljubljanskem Narodnem muzeju, izjema so vsi štirje meči in lonček na sl. 2, 6, ki so še nadalje v zasebni lasti (zbirka Harter-Svete, Ljubljana).³

Katalog drobnih najdb⁴

- 1 Podpeč, Ljubljanica, vzhodno od železniškega mostu, maj—junij 1979. — Železen meč. Rezilo lečasto z obojestranskim žlebičem. Konica zaobljena. Napisa mojstra vrezana na obeh straneh rezila, 18 oziroma 15 cm od odbojnika; prvi napis: RA, sledi mojstrov znak (sl. 1, 1); drugi napis, težko čitljiv: /R/.../F/. Lesena obloga ročaja kmalu po odkritju propadla. Glavič mandljast. Dl. meča 104,7 cm, dl. rezila 89,8 cm, dl. ročaja 14,8 cm, največja š. rezila 5,6 cm, š. odbojnih krakov 19,3 cm, š. glaviča 6 cm, srednja š. trna ročaja 2,05 cm. Teža 1360 g. Zbirka Harter-Svete, v zasebni lasti (sl. 1, 1).
- 2 Isto kot pri št. 1. — Železen meč. Rezilo dletasto z obojestranskim žlebičem. Odbojna kraka z razširjenima, polkrožno oblikovanima ploščatima koncema, rahlo usločena proti rezilu. Odbojni ščitek iz debele železne pločevine (7 mm). Na trnu ročaja dve luknjici (pr. 7 mm) za pritrjevanje ročajne obloge (lesene?), ki ni ohranjena. Dl. meča 79,6 cm, dl. rezila 70,2 cm, dl. ročaja 9,2 cm, največja š. rezila

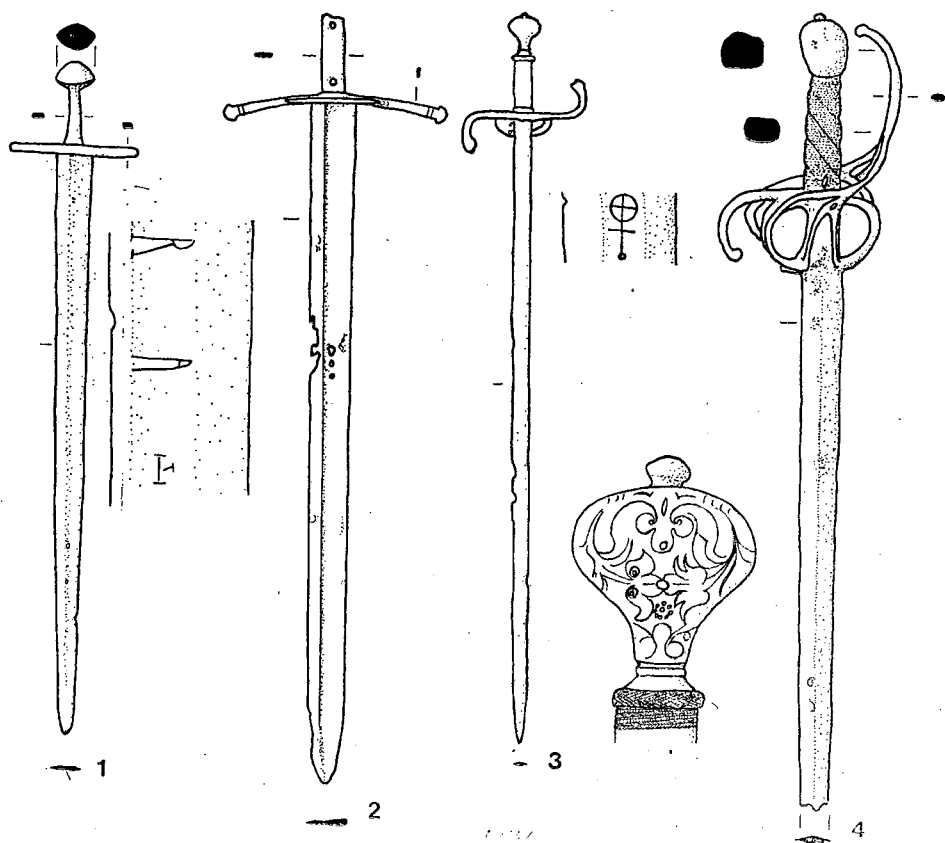
¹ Cf. D. Vuga, Varstvo spomenikov 23, 1981, 201 s (odslej: VS). Večji del najdenega gradiva je bil preliminarno objavljen v delu Najdbe v Ljubljanici (pridobitve 1. 1981), v: Podvodna arheologija v Sloveniji 1, 1982 (odslej: PAS). Cf. tudi D. Vuga, ibid., 8 ss. Od najdb, ki jih objavljamo v našem članku, so bile v citiranem delu o podvodni arheologiji na Slovenskem objavljene že naslednje: sl. 2, 5 (ibid., T. 17, 259), sl. 3, 4 (ibid., T. 18, 251) in sl. 3, 3 (ibid., T. 17, 296). — V dosedANJI arheološki literaturi ni zabeleženih najdb iz struge Ljubljanice na območju Podpeči, vendar so skupine predmetov od prazgodovine do srednjega veka znane iz Ljubljanice pri Blatni Brezovici (ob izlivu Bistre) in na prostoru same Ljubljane. Najstarejše gradivo iz zbirke Harter-Svete z območja Podpeči pripada eneolitiku, sledijo predmeti iz pozne bronzaste dobe (obdobje kulture žarnih grobišč), obeh železnih dob, rimske dobe in zgodnjega srednjega veka. V neposredni bližini bogatega podvodnega najdišča v Ljubljanici vzhodno od železniškega mostu sta doslej izpričani le dve arheološki točki: eneolitsko kolišče ob potoku Založnica pod Kamnikom in verjetna pozornostna postojanka na hribu Zabji grad pod Prevaljem (sekundarno najdišče dveh rimskih epigrafskih spomenikov), cf. Arheološka najdišča Slovenije (1975) 194 (odslej: ANSI).

² O najdbi keltskih novcev pri Bevkah cf. A. Jeločnik, PAS 1, 1982, 12 s.

³ Konec leta 1979 sta Harter in Svete podarila Narodnemu muzeju 10 predmetov, in sicer poleg tu objavljenih kosov še dve železni spathi iz obdobja velikega preseljevanja ljudstev, latensko sulično ost, rimsko železno sekuro, odlomek rimske sklode z ročajem in odlomek človeške lobanje (slednji najdbi sta že z območja Prevalja pod Krimom, s sotočja Ljubljanice in novega Sivecovega grabna, dober kilometer zahodno od najdišča pri železniškem mostu po vodi navzgor). Najditelja sta v letih 1980—1981 podarila Narodnemu muzeju še številne druge starine iz Ljubljanice (med temi tudi lončene posodi na sl. 2, 5 in 3, 1), ki so, bodisi že objavljene v PAS 1, 1982, bodisi bodo obdelane na drugem mestu.

⁴ Predmeti, ki sta jih najditelja podarila Narodnemu muzeju, imajo inventarne številke B (= Barje). Dodane so tudi akcesijske številke: Ak(ces)(ija) S(rednji) ali N(ovi vek); sledi zaporedna številka, npr. 23/V(u)ga. V katalogu smo uporabili naslednje običajne kratice: dl. = dolžina, vi. = višina, pr. = premer.

— Predmeti, ki so še nadalje v zasebni lasti, se hranijo pri Milanu Harterju, Lj., Vodovodna 46, in Janezu Svetetu, Lj., Bratovševa ploščad 34. — Na tem mestu se najditeljema zahvaljujemo, da sta dovolila objavo štirih mečev in lončene posode iz svoje zbirke.

Slika 1: Podpeč, struga Ljubljani, vzhodno od železniškega mostu; naključne najdbe iz zbirke Harter-Svete, v zasebni lasti: 1—2 železo, 3—4 železo in medenina; 1, 3 = 1:12, 2 = 1:8, 4 = 1:6

4,7 cm, š. odbojnih krakov 23,8 cm, srednja š. trna ročaja 2,17 cm. Teža 800 g. Zbirka Harter-Svete, v zasebni lasti (sl. 1, 2).

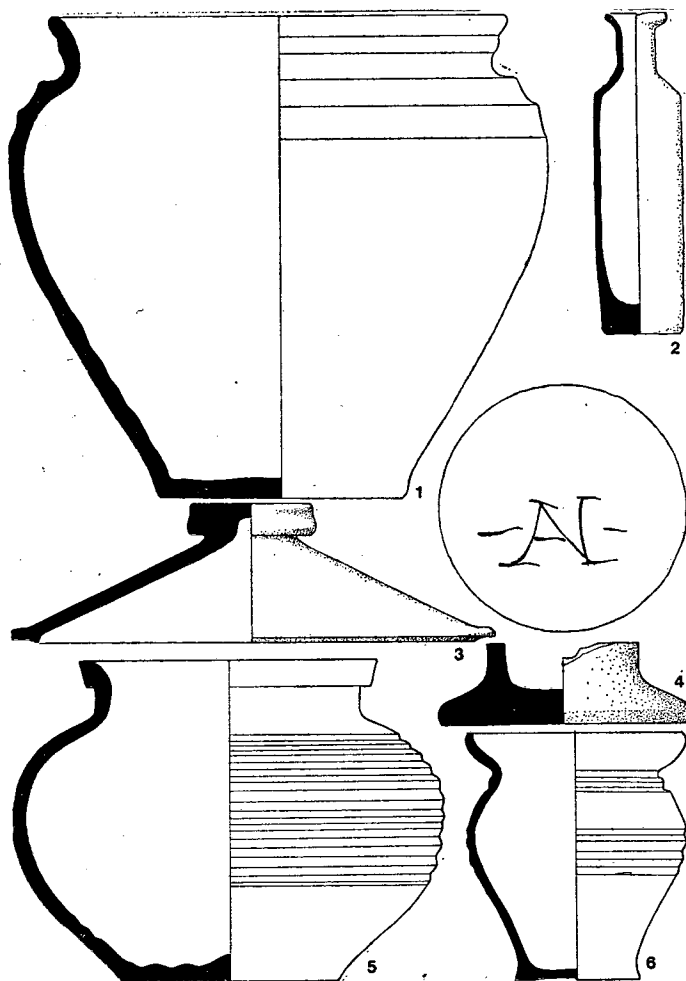
3 Isto kot pri št. 1. — Železen meč. Rezilo gladko rombasto. Spodnja polovica rezila s konico odlomljena. Locnata košara, sestavljena iz zadnjega odbojnega kraka, ročajnega locna, sprednje spone in poševnega locna za zaščito pesti, sprednjega in zadnjega locna ter zadnje spone za zaščito pesti. Ročajna obloga (zasigano, iz medenine?) pletena v poševnih pasovih. Ohranjena dl. meča 60,9 cm, ohranjena dl. rezila 42 cm, dl. ročaja 19,17 cm, največja š. rezila 3,1 cm, š. locnate košare 13,6 cm, š. glaviča 3,5 cm, srednja š. ročaja 3 cm. Teža 965 g. Zbirka Harter-Svete, v zasebni lasti (sl. 1, 4).

4 Isto kot pri št. 1. — Železen meč. Odbojni ščitnik iz tenke železne pločevine, več kot dve tretjini odlomljen. Na njem še ohranjeni dve luknjici s premerom 2—3 mm, za prezračevanje. Mojstrova znaka, vrezana na obeh straneh rezila, okrog 11 cm od odbojnih krakov. Prvi znak ima obliko kroga z včrtanim enakokrakim križem, ki se na spodnji strani nadaljuje v stiliziran ročaj meča z okroglim glavičem. Drugi znak ima obliko monograma; črki VA, verjetno del mojstrovega imena, vrezani v ligaturi, pridan enakokrak križec: ✚. Glavič na eni strani okrašen z vrezanimi rastlinskimi vzorci, enako tudi sprednji in zadnji odbojni krak. Ročajna obloga iz prečno tekočega medeninastega žičnega ovoja, ki ga zgoraj in spodaj zaključuje po en pleten medeninast ročajni prstan. Dl. meča 111,1 cm, dl. rezila 95,3 cm, dl. ročaja 15,8 cm, največja š. rezila 2,9 cm, dl. odbojnih krakov 17,5 cm, š. glaviča 4,8 cm, š. ročaja 2,4 cm. Teža 900 g. Zbirka Harter-Svete, v zasebni lasti (sl. 1, 3).

5 Isto kot pri št. 1. — Lonec. Izdelan na lončarskem vretenu. Slabo prečiščena glina, žgana sivo rjavo. Grobo površje. Nekoliko izvihano ustje. Zunanji rob ustja in rame močno razčlenjena s plitvimi vodoravno tekočimi žlebiči. Pr. ustja 16,2 cm,

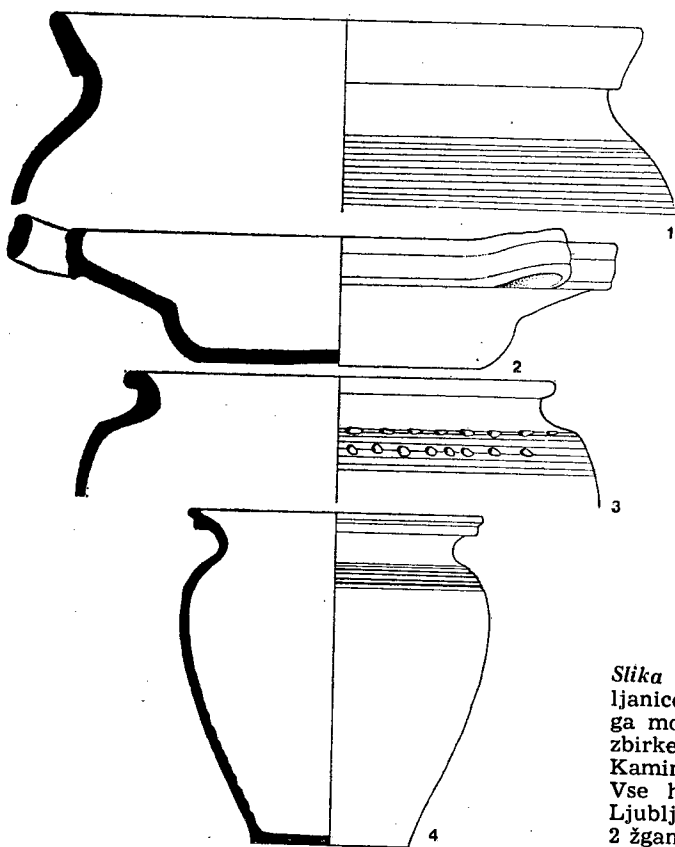
vi. 17,9 cm, pr. dna 9,1 cm. Hrani Narodni muzej, inv. št. B 6339 (= Aks. S 23/V) (sl. 2, 1).

- 6 Isto kot pri št. 1. — Odlomek pokrova lonca. Izdelan na lončarskem vretenu. Dobro prečiščena glina, žgana sivo rjavo. Zglajeno površje. Vi. 5,15 cm, pr. pokrivala 18,1 cm, pr. držaja 4,5 cm. Hrani Narodni muzej, inv. št. B 6340 (= Aks. S 24/V) (sl. 2, 3).

Slika 2: Podpeč, struga Ljubljance, vz-
hodno od železniške-
ga mostu; naključne
najdbe iz zbirke Har-
ter-Svete, hrani Na-
rodni muzej v Ljub-
ljani, z izjemo št. 6,
ki je v zasebni lasti:
1, 3, 5—6 žgana glina
z loščem, 2 steklo;
vse 1 : 2,6

- 7 Isto kot pri št. 1. — Odlomek dna majolike. Izdelana na lončarskem vretenu. Dobro prečiščena glina, žgana svetlo rumeno rjavo. Zglajeno površje. Svetlo modri-
kast lošč. Napis na spodnji strani dna, s temno rjavo barvo, v ligaturi: M (AN,
mojstrov monogram). Ohranjena vi. 3 cm, pr. dna 9 cm. Hrani Narodni muzej, inv.
št. B 6380 (= Aks. N 42/V) (sl. 2, 4).
- 8 Isto kot pri št. 1. — Odlomek sklede. Izdelana na lončarskem vretenu. Dobro pre-
čiščena glina, žgana svetlo oranžno. Gladko površje. Na notranji strani in zgornjem
delu ročaja rjav lošč, s svetlejšimi rjavimi lisami. En ohranjeni ročaj, verjetno
posoda dvoročajna. Ročaj ima navpično prevrtano odprtino. Pr. ustja 20,4 cm, vi.
4,5 cm, pr. dna 10,5 cm. Hrani Narodni muzej, inv. št. B 6381 (= Aks. N 43/V) (sl.
3, 2).
- 9 Isto kot pri št. 1. — Steklenička. Belo prosojno, rahlo mehurjasto steklo. Ustje ima
nepravilno okroglo obliko. Dno na spodnji strani nekoliko vbočeno. Pr. ustja
2,3 cm, vi. 12,1 cm. Hrani Narodni muzej, inv. št. B 6382 (= Aks. N 44/V) (sl. 2, 2).

Slika 3: Podpeč, struga Ljubljani-
 ljanice, vzhodno od železniške-
 ga mostu; naključni najdbi iz
 zbirke Harter-Svete. 4.) Bevke,
 Kamin, naključni najdbi (1. 3).
 Vse hrani Narodni muzej v
 Ljubljani: 3—4 žgana glina,
 2 žgana glina z loščem; 1—3 =
 = 1 : 2,7; 4 = 1 : 5,5

- 10 Lonček. Izdelan na lončarskem vretenu. Temno sivo žgana glina. Dobro zglajeno površje. Okras: vzporedni vodoravni žlebiči na zunanji površini. Pr. ustja 8 cm, vi. 9,2 cm, pr. dna 4,6 cm. Zbirka Harter-Svete, v zasebni lasti (sl. 2, 6).
- 11 Isto kot pri št. 1. — Lonec. Izdelan na lončarskem vretenu. Sivo rjavo žgana glina. Srednje zglajeno površje. Okras: vzporedni vodoravni žlebiči na zunanji površini. Pr. ustja 11 cm, vi. 11,9 cm, pr. dna 8 cm. Hrani Narodni muzej, inv. št. 259/HS 77 (sl. 2, 5).
- 12 Isto kot pri št. 1. — Lonec. Izdelan na lončarskem vretenu. Temno sivo žgana glina. Srednje zglajeno površje. Okras: vzporedni vodoravni žlebiči na ramenu posode. Pr. ustja 21,8 cm, vi. 24,8 cm, pr. dna 11,8 cm. Hrani Narodni muzej, inv. št. 251/HS 69 (sl. 3, 4).
- 13 Bevke, Pri Kaminu, Ljubljani, 18. 10. 1981. — Odlomek ustja lonca. Izdelava na lončarskem vretenu. Glina s primesjo peska, žgana sivo rjavo. Groba površina. Okras: vodoravni plitvi žlebiči na ramenu. Pr. ustja 22 cm, vi. 7,2 cm. Hrani Narodni muzej, inv. št. B 6428 (= Bevke 12/81 = 295) (sl. 3, 1).
- 14 Isto kot pri št. 13. — Odlomek ustja lonca. Izdelava na lončarskem vretenu. Glina s primesjo peska, žgana sivo rjavo. Nekoliko zglajena površina. Okras: dve vodoravni vrsti jamičastih vdolbinic in vodoravni plitvi žlebiči, na zgornjem delu trupa. Pr. ustja 16 cm, vi. 4,7 cm. Hrani Narodni muzej, inv. št. B 6429 (= Bevke 13/81 = 296) (sl. 3, 3).

Opredelitev gradiva

Med našimi najdbami je najstarejši dvorezni meč z odbojnikom v obliki križa in mandljastim glavičem (sl. 1, 1). Gre za tip meča, katerega predhodnik, dolgi železni meč, se v Evropi pojavi že v času poznega La Tène (Lt D, 1. stoletje pr. n. št.), nakar se le nekoliko spremenjen nadaljuje skozi obdobje velikega preseljevanja

ljudstev (merovinška *spatha*) v karolinško, zgodnjeromansko in poznoromansko dobo, nakar se občutno oblikovno razčleni šele v gotiki.⁵ Terminus ante quem non za naš meč so prav gotovo upodobitve zgodnjeromanskih mečev na t. i. Tapiseriji kraljice Matilde iz Bayeuxa (Calvados, Francija) iz 80. let 11. stoletja, na kateri je prikazan pohod Viljema Osvajalca v Anglijo (1066). V prizorih izjemne dokumentarne vrednosti se namreč pojavljata kar dve inačici dolgih mečev: s polkrožnim in okroglim glavičem.⁶ Meči s polkrožnim glavičem se neposredno navezujejo na karolinške meče 8.—10. stoletja, in sicer na tip X po Petersenu in Arbmanu, pri nas izpričan npr. v Brodskem Drenovcu (Hrvaška), 9.—10. stoletje in še kasneje.⁷ Nasprotno so meči z okroglim glavičem neposredni predhodniki poznoromanskih mečev z mandljastim glavičem.⁸ Glede na evropsko tipološko in kronološko shemo sodi naš meč v 11.—12. stoletje, morda celo še v začetek 13. stoletja, kar bi bilo mogoče sklepati po najbližjih vzporednicah, najdenih v Savi pri Krškem in v Ljubljani (Narodni muzej, inv. št. 21), doslej edinih objavljenih kosih takšnega orožja v Sloveniji.⁹

Enorezni meč z dolgima usločenima odbojnima krakoma (sl. 1, 2) med doslej objavljenim orožjem iz Slovenije nima vzporednic. Glede na ohliko odbojnika bi ustrezal tipu konjeniškega meča iz prve polovice 16. stoletja.¹⁰ Tudi **meč z bujno razglbano locnato košaro** (v nemški literaturi pojmovan kot *Degen*) (sl. 1, 4), sodi v 16. stoletje, po obliki ročajnega locna in glaviča verjetneje v drugo polovico 16. stoletja; gre za različek meča, ki je primernejši za bodenje kot udarjanje.¹¹ Med doslej objavljenim orožjem iz Slovenije zanj nimamo vzporednic, za tipološko in časovno primerjavo je najustreznejši španski konjeniški meč iz Narodnega muzeja v Ljubljani, inv. št. 13925 (konec 16. stoletja).¹² Vzorednic ne poznamo niti za meč na sl. 1, 3, ki bi v primerjavi s prej omenjenim konjeniškim mečem prav tako sodil v 16. stoletje.¹³

Med lončenino prednjačijo lonci, in sicer lonček (sl. 2, 6), manjši lonec (sl. 2, 5) in večji lonci (sl. 2, 1; 3, 1, 3—4); s po enim primerom so zastopani dvoročajna skleda (sl. 3, 2), majolika (sl. 2, 4) in pokrov lonca (sl. 2, 3). **Lonček**, jajčastoovalne oblike z izvihanim, na robih rahlo navznoter vbočenim ustjem in zoženim dnom v obliki priskekanega stožca, med doslej objavljenim gradivom iz Ljubljane nima vzporednic; po obliki preseka ustja mu je še najbližji primer lonca iz bližine cestnega mostu pri Podpeči.¹⁴ Oblikovno je lončku blizu tudi primer iz Ptujja, le da je

⁵ Cf. Z. Vinski, Vesnik Vojnog muzeja JNA 2, 1955, Tab. 1 (odslej: VVM).

⁶ Cf. E. MacLagan, The Bayeux Tapestry (London — New York 1945) 5. Meči s polkrožnim glavičem so upodobljeni na prizorih 7, 10, 11, 54, 71. Izredno lepo je dolgi meč s polkrožnim glavičem prikazan prav v prizoru 10 (ubi Harold et Wido parabolant), in sicer ga drži v rokah normanski plemič Wido. Meči z okroglim glavičem so upodobljeni v prizorih 20, 23—24, 27, 33, 40, 47—48, 57—58, 60, 67—68, 70, 72—79. Vidijo se tudi med padlimi vojščaki, prikazanimi v spodnjem frizu tapiserije pod prizori 70, 74—75 in 76—77. Kot vidimo iz naštetih upodobitev, prevladujejo meči z okroglim glavičem. Opazimo jih že v času Haroldovega bivanja pri Viljemu, v teku priprav na invazijo in naposled med samo bitko pri Hestengi (sedanem Hastingsu). V prizorih iz Normandije nastopa starejša oblika mečev s polkrožnim glavičem, ki pomeni oblikovno nadaljevanje karolinških dolgih mečev. Zanimivo je, da nosijo takšne meče le Normani, in to v prizorih na angleških tleh le dvakrat. Nasprotno imajo meče z okroglim glavičem tako Normani kot Anglosasi. Za pri delu upodobitev mečev ni mogoče dognati, za kakšno inačico gre, ker njihove ročaje za glaviči zakrivajo oblike in roke. Upodobitve na tapiseriji iz Bayeuxa so dragocene tudi zato, ker nazorno kažejo, kako so vojščaki imeli dolge meče na pasu obešene. Videti je, da so bili meči s posebno ataso vdti na pas tako, da je ročaj z odbojnikom in glavičem segal nosilcu skoraj do sredine prsi. Rezilo je bilo obešeno na pas nekako pod kotom 45°. Razumljivo je, da so meče nosili na levem boku (glej prizor 10).

⁷ Cf. Z. Vinski, Peristil 1, 1954, 193, sl. 3. Id., VVM 2, 1955, 44, Tab. 4, 3.

⁸ Cf. Z. Vinski, VVM 2, 1955, Tab. 1: tega nima označenega na svoji tipološki preglednici dolgih mečev. Nasprotno tapiserija iz Bayeuxa nedvomno prča, da je okrogli glavič vmesna inačica.

⁹ Za kronologijo in tipologijo cf. Das grosse Bilderlexicon der Antiquitäten (Prag 1968) 429. (Abh.) 591. Cf. tudi Z. Vinski, VVM 2, 1955, Tab. 1, e. Za meč iz Krškega cf. S. Skaler, VS 17—19/1, 1974, 171, sl. 102: meč je dolg le 80 cm in ima konico rezila ostro zaključeno. Za meč iz Narodnega muzeja cf. F. Tancik, Orožje in bojna oprema od naselitve Slovencev do konca 17. stoletja (1971) 63. (št.) 60. Oblikovno je zelo bližnja vzporednica tudi značilni romanski meč iz 11. stoletja, najden nekje v dolini Nitre na Slovaškem, cf. A. Rutkay, Umenie kované v zbraniach, Dávnoveké umenie Slovenska 3 (Bratislava 1978) 103. (st.) 6.

¹⁰ Cf. W. Boeheim, Handbuch der Waffenkunde (Graz 1966) (reprint) Fig. 455.

¹¹ O. c., Fig. 322.

¹² Cf. F. Tancik, o. c., 140 s. (št.) 140.

¹³ O. c., (št.) 140.

¹⁴ Cf. PAS 1, 1982, 35, T. 20, 381.

njegovo ustje s širokim nerazčlenjenim robom izrazito srednjeveško.¹⁵ Menimo, da naš lonček najverjetneje pripada novemu veku, konkretno baročnemu obdobju.¹⁶ Manjši lonec ima značilnosti potlačenega kroglastega tipa loncev, z ostro oblikovanim odebeljenim ustjem, v obliki širokega nerazčlenjenega pasastega roba. Vzporednice za tak tip lonca imamo v sami Ljubljani, in sicer na nedoločljivem odseku dve posodi (zbirka Potočnik-Vogrinc), na sotočju Bistre in Ljubljane (zbirka Harter-Svete) in pri Podpeči, vzdolžno od železniškega mostu (zbirka Harter-Svete).¹⁷ Oblikovanost ustja ustreza Ložarjevemu tipu III/6, iz 13.—14. stoletja, morda celo 15. stoletja.¹⁸ Za datacijo našega lonca je pomembna npr. tudi najdba loncev z analognim ustjem z ledine Schwedenschanze pri Chamu (Zgornji Palatinat /Oberpfalz/), s slabo ohranjenim češkim denarijem Bořivoja II (1100—1120) do Vladislava I (1109—1125).¹⁹ Večji lonci sicer vsi pripadajo jajčasto ovalnemu tipu z zoženim spodnjim delom trupa v obliki prisekanega stožca, vendar se po oblikovanosti ustja ločijo v štiri povsem različne variante. Loncu z rahlo poševnim širokim pasastim, vendar nenažlebljenim robom na ustju (sl. 3, 1) so analogni primeri v sami Ljubljani, in sicer na neznanim najdišču (zbirka Potočnik-Vogrinc), v območja Pri Jurju pri Goričici (zbirka Harter-Svete) in cestnega mostu pri Podpeči.²⁰ Analogijo imamo tudi v starejši najdbi lončenine z ustja Ljubljane in Bistre iz leta 1938 (primer večjega lonca).²¹ Po Ložarju je t. i. trebušasti lonec nastal iz križanja kroglastega in ovalnega lonca; naš primer bi ustrežal Ložarjevima tipoma IV/2—3, kar pomeni datacijo v 14.—15. stoletje.²² Vzporednico poznamo tudi z Gradišča pri Goleku, in sicer gre za primer lonca št. 13; utrdba sama je iz druge polovice 15. stoletja.²³ Primer nekoliko odmaknjene vzporednice je še s Figožarja nad Lembergom; tudi ta utrdba je dala množino keramičnega gradiva, ki glede na analogije verjetno večinoma pripada 13.—14. stoletju.²⁴ Večji lonec z ustjem v obliki kolenasto, razčlenjenega pasastega roba (sl. 3, 4) ima med gradivom iz Ljubljane analogiji v starejši najdbi z ustja Ljubljane in Bistre; po Ložarju sodita obe lončeni posodi v tip III/1, kar bi ustrezalo 13.—14. stoletju.²⁵ Večji lonec z nekoliko izvihaanim odebeljenim, žlebasto razčlenjenim ustjem (le en vodoravno ležeči žleb) (sl. 2, 1) ima glede na zdolaj zoženo trebušasto obliko vzporednice prav v starejši najdbi pri Blatni Brezovici, ob izlivu Bistre.²⁶ Glede na obliko imamo izhodišče za naš lonček tudi v lončku z Otoka na Bledu, ki je po zakladni najdbi srebrnikov datiran v drugo polovico 13. stoletja.²⁷ Glede na razčlenjenost ustja bi nekako ustrežal tudi čas od 14.—16. stoletja, po dokaj sorodnem primeru preseka ustja iz plasti 0—20 cm na celjskem Starem gradu, kv. 15.²⁸ Ni izključeno, da gre celo za novoveško obliko, ki se je razvila na srednjeveški tradiciji. Večji lonec z izvihaanim odebeljenim ustjem v obliki zaobljenega roba, ki se navzdol navpično kolenasto lomi (sl. 3, 3), pripada Ložarjevemu tipu IV/4, ki je splošno razširjen zlasti med novodobno lončenino; značilnost teh posod je tudi izrazito konično oblikovano rame.²⁹ Analogije poznamo, vendar le glede na konično oblikovanost ramena, iz Ljubljane pri cestnem mostu v Podpeči.³⁰ Glede na obliko ustja je znan primer podobnega večjega lonca s so-

¹⁵ Cf. R. Ložar, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo 20, 1939, 190, 214—219, 223 s. Tab. XXII, sl. 22 m.

¹⁶ Za izrazito baročne primere kuhinjske lončenine glej npr. lonček s smetišča pod gradom Rihemberk, cf. D. Vuga, Goriški letnik 8, 1981, 23, 41, sl. 19, 8.

¹⁷ Cf. PAS 1, 1982, 17, 22, 26, T. 9, 101, 107; 10, 185—186; 16, 242, 247; najbližji je prav lonec št. 247, zlasti zaradi skoraj identične oblike ustja s širokim, navpičnim pasastim robom.

¹⁸ Cf. R. Ložar, o. c., 217 ss, 223, 225, sl. 3, III/6.

¹⁹ Cf. H. Dannheimer, Keramik des Mittelalters aus Bayern, Kataloge der Prähistorischen Staatssammlung 15 (Kallmünz OPf. 1973) 44 ss, Tafel 8, 7—8, 12—14.

²⁰ Cf. PAS 1, 1982, 17, 25, 35, T. 9, 101; 15, 239; 20, 376.

²¹ Cf. R. Ložar, o. c., 186, Tab. XVII, sl. 8, b.

²² O. c., 219, 223, 225, sl. 3, IV/2—3.

²³ Cf. A. Pleterski, Zgodovinski časopis 34, 1980, 288, 294 ss, (sl. 4), 13.

²⁴ Cf. S. Ciglenečki, ibid., 408, 410 s, (sl. 4), 22.

²⁵ Cf. R. Ložar, o. c., 186, 217 ss, 223, 225, Tab. XVII, sl. 8, d - e.

²⁶ O. c., Tab. XVII, sl. 8, d - e.

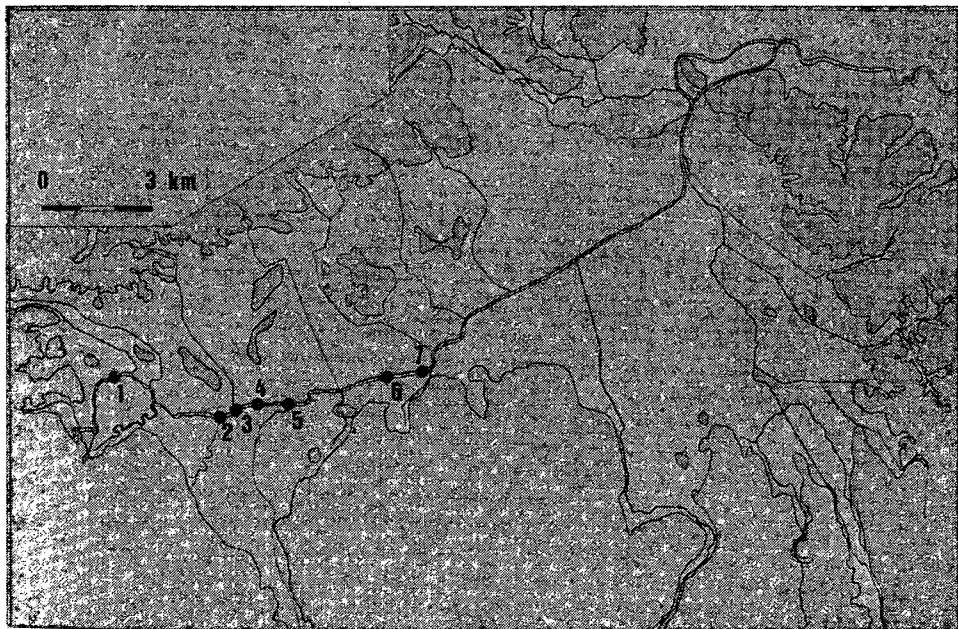
²⁷ Cf. V. Štribar, V. Stare, T. Bregant, Slovenski etnograf 25—26, 1972—1973 (1974), 38 s, 45, Tab. 1, 1.

²⁸ O. c., 42, Tab. 3: prva vrsta, četrti presek z leve.

²⁹ Cf. R. Ložar, o. c., 219, 223, 225.

³⁰ Cf. PAS 1, 1982, 34, 35, T. 20, 380; 21, 348.

točja Ljubljance in Bistre pri Blatni Brezovici, ki je našemu loncu tudi najboljša vzporednica.³¹ **Dvoročajna skleda** z močno razčlenjenim pokončnim pasastim robom ustja med doslej objavljenim gradivom iz Ljubljance nima analogij; po izdelavi, lošču in zlasti razgibanosti ustja očitno pripada novemu veku, konkretno baročnemu obdobju in morda še mlajšemu času. **Pokrov** ima številne vzporednice med lončeno iz Ljubljance (cf. *PAS* 1, 1982, T. 8, 117; 10, 189; 14, 188; 15, 233). V primeri s pokrovom iz mlajše gotske faze na celjskem Starem gradu gre pri našem predmetu najverjetneje za mlajšo obliko.³² Tudi pokrovi loncev z Gradišča pri Goleku kažejo v primeri z našo najdbo izrazito arhaične poteze, kar ustreza drugi polovici 15. stoletja (cf. A. Pleterski, o. c., /sl. 4/, 23—24, /sl. 5/, 38—39, /sl. 7/, 107—108). **Majolika** tudi pripada novemu veku, in sicer baroku. Za obliko dna majolike imamo bližnjo vzporednico v primeru s celjskega Starega gradu, iz starejše renesančne faze.³³ Številne majolike so znane tudi med najdbami iz Ljubljance (cf. *PAS* 1, 1982, T. 8, 92—95; 19, 343, 335—336). **Za stekleničko** (sl. 2, 2) ne poznamo vzporednic; glede na zelo dobro, že serijsko izdelavo, verjetno pripada novemu veku, morda celo novejšemu času.

Slika 4: Podvodna najdišča iz srednjega in novega veka na Ljubljanskem Barju:

1 Ljubljana na Vrhniki, 2 sotočje Ljubljance in Bistre nasproti Blatne Brezovice, 3 sotočje Ljubljance in Zornice pri Blatni Brezovici, 4 Ljubljana pri Kaminu pri Bevkah, 5 Ljubljana pri Jurju pri Goričici, 6 Ljubljana pri železniškem mostu pri Podpečih, 7 Ljubljana pri cestnem mostu pri Podpečih.

Zaključek

Najdišči v Ljubljani pri podpeškem železniškem mostu in pri bevkem Kaminu izpričujejo dolgo zaporedno prisotnost ljudi na teh delih Ljubljanskega Barja, sprva pogojeno z jezerom in kasneje z rečno strugo. To je ustrezalo razvoju čolnar-

³¹ Cf. R. Ložar, o. c., 186, T. XVII, sl. 8, f. — Naj omenimo, da smo našli številne analogne primere ustij večjih loncev ob arheološki topografiji Ižanskega v letih 1974—1975, in sicer kar po njivah (gradivo, ki je prostorsko dobro locirano s pomočjo parcelnih števil, vsebuje poleg večinoma novoveškega, baročnega posodja tudi srednjeveško in je v pripravi za objavo).

³² Cf. T. Bregant, Spomeniško varstvena izhodišča za obnovo gradu Celje (Celje, maj 1978), 21 s. (sl.) 2.

³³ O. c., 23 s. (sl.) 3.

stva in brodarstva na izredno pomembnem odseku prometnice med Panonijo, Vzhodnimi Alpami in severnim Jadranom. V rimski dobi sicer zgradijo itinerarsko cesto po severnem barskem obrobju (cf. *ANSI*, 175 s., 207 s. D. Vuga, *VS* 22, 1979, 286 [s. v. Lesno brdo], 290 [s. v. Log pri Brezovici]. Id., *VS* 23, 1981, 241—243, sl. 65—66 [s. v. Log pri Brezovici]), ki je nadomestila verjetno prvotno prazgodovinsko pot na samem vznožju hribovja med Vrhniko in Brezovico (voditi je morala nekako po trasi še danes vidne srednjeveške in novoveške Stare ceste, id., *ibid.*, 242, sl. 65), vendar je rečni promet po Ljubljani igral pomembno vlogo. Sedanja rečna struga je v bistvu regulirana antična Ljubljana, *Nauportus*, z verjetno vzporedno strugo, znano kot Stara Ljubljana (med Podpečjo in Notranjimi Goricami, z začetkom nekako vzporedno z Jurjem pri Goričici in iztekom nekako na sredini razdalje med Podpečjo in Lipami, torej severno od sedanje struge; nekdanji rokav največjega barskega vodotoka je danes zaraščen in se le ob povodnji napolni z vodo, cf. D. Vuga, *Ljubljanska Barje v arheoloških obdobjih, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije* 118 /1982/ 23, 32, z zemljevidom na s. 18—19, s. n. 21). Z nastopom srednjega veka je počasi opustela itinerarska cesta po severnem barskem obrobju (dokaz za počasno propadanje cestišča je izkopen zasilen lesen mostovž pri Lesnem brdu leta 1977; vse skupaj je nato prekrila šotna odeja, ki je v neznatni meri še danes vidna na antični trasi, cf. D. Vuga, *VS* 22, 1979, 286), del prometa se je verjetno umaknil na prvotno prazgodovinsko, sedanjo Staro cesto. Ljubljana sama je pridobila na pomenu prav zaradi hitre povezave med Ljubljano in Vrhniko (okrog 3 ure plovbe). Poznoromanski meč nedvomno dokazuje, da se je po reki vršil živahen promet vsaj že v 11.—12. stoletju. Dobra ohranjenost meča, nepoškodovanost nabrušenega rezila in zlasti odsotnost sledov udarcev na njem morda kažeta, da je orožje padlo v vodo po naključju, morda celo ob brodolomu čolna ali ladje. Tudi drugi trije primerki orožja dokazujejo živahen vojaški promet po Ljubljani v smeri Ljubljana—Vrhnika in obratno v 16. stoletju, morda že v zvezi s habsburško-beneško vojno v začetku 16. stoletja, morda v zvezi z drugimi spopadi v tem stoletju. Ostalo kulturno zgodovinsko gradivo iz Ljubljane je verjetno pripadalo bodisi tovaru (v primerih luksuzne lončenine), bodisi opremi in imetju čolnarjev (zlasti v primerih kuhinjske lončenine, ki je očitno sodila k jedilnemu priboru ljudi na reki, lahko tudi ribičev). Seveda ne smemo izključiti možnosti, da so nerabno lončenino metali v vodo okoliški kmetje iz vasi na barskem obrobju, zlasti Podpečani. Prav tako je možno, da gre pri srednjeveški lončenini za naplavljeni inventar bistrske kartuzije (*Freudenthal*), ki je bil kot tak prepoznan že v sestavu znamenite predvojne najdbe ob izlivu rečice Bistre (ob razpustu samostana leta 1782 je bila malo vredna lončenina preprosto vržena v hitro tekočo Bistro, ki je nato posodje valila po strugi navzdol do Ljubljane, nakar je slednja nosila s svojim tokom predmete še naprej, cf. R. Ložar, o. c., 186).

Zusammenfassung

EINIGE MITTELALTERLICHE UND NEUZEITLICHE FUNDE IM LJUBLJANICA-BETT BEI PODPEČ UND BEVKE

Davorin Vuga

Bei Amateurforschungen von Tauchern bei Podpeč und Bevke sowie anlässlich einer Unterwasserbergungsaktion des Nationalmuseums Ljubljana zwecks Suche nach einem weggeworfenen keltischen Münzdepot in den Jahren 1979 und 1981 wurde eine größere Zahl von Gegenständen aus Altertum und Neuzeit gefunden. Der Großteil des Fundgutes wurde in Form eines Katalogs veröffentlicht innerhalb der Monographie *Najdbe v Ljubljani (pridobitve leta 1981)* /Funde in der Ljubljana (Neuzugänge des Jahres 1981)/, gleichermaßen in: *Podvodna arheologija v Sloveniji 1* /Unterwasserarchäologie in Slowenien 1/ (1982); einige der Fundgegenstände werden an anderer Stelle veröffentlicht. Der vorliegende Artikel bringt hauptsächlich Gegenstände, die in dem erwähnten Katalog der Unterwasserfunde ausgelassen wurden;

drei davon werden hier nochmals angeführt, um ein abgeschlossenes Bild der Funde selbst und um ausführlichere Angaben zu liefern. Die Mehrheit der auf Abbildung 1—3 veröffentlichten Materials befindet sich im Nationalmuseum in Ljubljana, fünf Gegenstände, vornehmlich die Schwerter, werden in den Sammlungen der Antiquitätenliebhaber M. Harter und J. Svete aufbewahrt. Das zweischneidige Schwert mit einem Griffstück in Kreuzform und einem Mandelknauf (Abb. 1, 1) ist spätrömisch und wird dem 11. bis zum 12. Jahrhundert zugerechnet.⁹ Das einschneidige Schwert mit den langen gebogenen Griffenden (Abb. 1, 2) würde dem Typ des Ritterschwertes aus der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts entsprechen.¹⁰ Das Schwert mit dem sehr üppig gestalteten Degenkorb (Abb. 1, 4) gehört in das 16. Jahrhundert, und zwar der Form der Griffschale und des Degenknopfes nach wahrscheinlicher in die 2. Hälfte des 16. Jahrhunderts.¹¹ In dieselbe Zeit würde auch das Schwert auf Abb. 1, 3 gehören, und zwar nach Analogie zum spanischen Ritterschwert aus dem Nationalmuseum von Ljubljana, Inv. Nr. 13925.¹² Unter den Tonwaren herrschen Töpfe vor, darunter ein sehr kleiner Topf (Abb. 2, 6), ein etwas größerer (Abb. 2, 5) und große Töpfe (Abb. 2, 1; 3, 1, 3—4); durch je ein Exemplar sind vertreten eine Zweihenkel-schale (Abb. 3, 2) ein Weinkrug (Majolika) (Abb. 2, 4) und ein Topfdeckel (Abb. 2, 3). Der kleinste Topf wird nach Analogieschluß höchstwahrscheinlich der Neuzeit angehören, konkret, dem Barock.^{14—16} Der etwas größere Topf läßt sich schwer datieren; in Hinsicht auf das zu vergleichende Material könnte er in die Zeitspanne vom 12. bis zum 14. Jahrhundert, vielleicht sogar in das 15. Jahrhundert gehören.^{18—19} Die größeren Töpfe gehören zwar alle dem eirunden, ovalen Typ mit verengtem unteren Gefäßkörper in Form eines Kegelstumpfes, doch der Form des Randes nach stellen sie vier verschiedene Varianten aus verschiedenen Zeiten dar. Der Topf auf Abb. 3, 1 gehört mit Bezug auf analoges Material in das 13. bis 15. Jahrhundert^{22—24}, der Topf auf Abb. 3, 4 in das 13. bis 14. Jahrhundert.²⁵ Für den Topf auf Abb. 2, 1 findet man hinsichtlich seiner Gefäßkörperform und der Aufgliederung des Randes Analogien zum Material von der 2. Hälfte des 13. bis zum 16. Jahrhundert; es ist nicht ausgeschlossen, daß es sich um eine neuzeitliche Form handelt, die auf mittelalterlicher Tradition entstanden ist. Für den Topf auf Abb. 3, 3 bestehen Analogien zu neuzeitlichen Tonwaren; ein so gestalteter Rand entwickelte sich schon in der Zeit des Barock und blieb praktisch unverändert bis in das 19. Jahrhundert und darüber hinaus erhalten.^{29—31} Der Topfdeckel ist wahrscheinlich jüngeren Datums, im Vergleich zu dem Deckel aus der jüngeren gotischen Phase auf Stari grad /dem Alten Schloß/ von Celje.³² Die Gruppe Majolika, Zweihenkel-schale und zuletzt auch das Fläschchen (Abb. 2, 2) gehören der Barockzeit an.

Die Unterwasserfunde in der Ljubljana bezeugen einen kontinuierlichen Wasserverkehr auf dem Fluß von prähistorischer Zeit an, während des römischen Zeitalters (der schiffbare Nauportus — Ljubljana wird ausdrücklich erwähnt), das Mittelalter hindurch und bis in die Neuzeit. Die Straße am Nordrand des Moores von Ljubljana verlief am Fuß eines bewegten Hügellandes und war für den Transport von Waren und Reisenden unvergleichlich schwieriger als der träge fließende Moorfuß. Waffenfunde weisen auf Truppenbewegungen zwischen Ljubljana und Vrhnika hin, sowohl in Richtung Adria sowie in das mitteleuropäische, alpine und pannonsche Gebiet; vor allem lassen sich die Schwertfunde aus dem 16. Jahrhundert mit zahlreichen militärischen Konflikten im 16. Jahrhundert in Verbindung bringen, z. B. mit dem Krieg zwischen den Habsburgern und Venedig usw. Die Waffen landeten wahrscheinlich bei Schiffbrüchen auf dem Grund der Ljubljana: beim spätrömischen Schwert ist jedoch ein Gewaltakt nicht auszuschließen, in erster Linie auf Grund der Qualität der Waffe und des offensichtlichen Adelstandes des Waffenträgers. Das andere geschichtliche Kulturgut war wahrscheinlich Frachtgut (besonders im Falle der Luxustonwaren) oder aber es gehörte zu Ausrüstung und Habe der Bootsleute (Töpferwaren zum Kochen gehörten bestimmt zum Einventar der Leute auf dem Fluß, vielleicht auch der Fischer). Allerdings ist es möglich, daß ein Teil der Keramikfunde der nichtgerippten Keramik angehört, die von den Bauern am Randgebiet des Moores in den Fluß geworfen wurden. Schließlich kann es sich bei den Tonwaren zum Kochen aus der Ljubljana, vor allem den älteren, auch um angeschwemmtes Inventar der Kartause Bistra (**Freudenthal**) handeln, die 1782 aufgelöst wurde.

ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/I, tel.: (061) 224 011, 224 046, int. 209

vas vabi, da kot redni član vstopite v eno izmed slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev

Društveni člani po nižji ceni prejemajo osrednje glasilo slovenskih zgodovinarjev »Zgodovinski časopis«, imajo popust pri nabavi knjig iz zaloge zveze, lahko sodelujejo pri strokovnih in družabnih prireditvah društev (zborovanja, predavanja, strokovne ekskurzije in podobno), brezplačno prejmejo zvezino značko in izkaznico ter uporabljajo zvezino knjižnico. Potrjena izkaznica ZZDS omogoča brezplačen ali cenejši vstop v številnih domačih in tujih muzejih ter galerijah. Člani slovenskih društev s popustom kupujejo knjige »Slovenske matice«, občasno pa tudi publikacije drugih slovenskih založb.

Za leto 1983 znaša društvena članarina 100 din (1984: 130 din), članarina z naročnino na »Zgodovinski časopis« pa 640 din (1984: 840 din). Za študente je društvena članarina z naročnino polovična — 320 din (1984: 420 din). Popust imajo tudi upokojenci, dolgoletni člani društva, za katere naročnina s članarino znaša 480 din (1984: 630 din). Člani pokrajinskih zgodovinskih in muzejskih društev upravi »Zgodovinskega časopisa« poravnajo le naročnino v višini 540 din (1984: 710 din), če so članarino za tekoče leto že vplačali pri matičnem društvu.

Članarino in naročnino lahko vplačate vsako dopoldne (od ponedeljka do petka) na zvezinem sedežu ali pa s položnico na žiro račun: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana, Aškerčeva 12, 50101-678-49040.

Vplačilo vseh članskih obveznosti je možno tudi pri vseh matičnih pokrajinskih zgodovinskih in muzejskih društvih. Tu so njihovi naslovi:

Zgodovinsko društvo Ljubljana, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, ZRC SAZU, 61000 Ljubljana, Novi trg 4

Zgodovinsko društvo v Mariboru, Muzej narodne osvoboditve, 62000 Maribor, Heroja Tomšiča 5

Zgodovinsko društvo v Ptuj, Pokrajinski muzej, 62250 Ptuj, Muzejski trg 1

Zgodovinsko društvo v Celju, Muzej revolucije, 63000 Celje, Trg V. kongresa 1 (63001 Celje, pp. 87)

Zgodovinsko društvo za Gorenjsko, Gorenjski muzej, 64000 Kranj, Tavčarjeva 43

Zgodovinsko društvo za severno Primorsko, Pokrajinski arhiv, 65000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 1/III

Zgodovinsko društvo v Novem mestu, Zavod za šolstvo SR Slovenije — organizacijska enota, 68000 Novo mesto, Glavni trg 7

Muzejsko društvo v Škofji Loki, Muzej na gradu, 64220 Škofja Loka, Grajska pot

Belokranjsko muzejsko društvo, Belokranjski muzej, 68330 Metlika

Zgodovinsko društvo v Slovenskih Konjicah, 63210 Slovenske Konjice

Zahtevajte prijavnico za vpis pri enem izmed pokrajinskih zgodovinskih društev ali na sedežu osrednje zveze!